

Mária Búciová¹

Graffiti a antigraffiti – problém ?

Graffiti and antigraffiti – is it a problem?

Abstract

Facades of buildings, sometimes historical, sometimes newly reconstructed and civil engineering works are increasingly more often marked with headlines and paintings – graffiti. Opinions on these differ. The techniques of removing graffiti are mechanical and chemical. Mechanical include wiping off, removing with use of pressure water, abrasive methods and use of laser. Chemical include use of organic solvents. Protecting techniques - antigraffiti coats and films. Prevention – education.

Úvod

Čo sú to graffiti? Vo svojom okolí sa stále častejšie stretávame s výtvormi – čarbanicami sprejerov, ktoré pokrývajú fasády budov, plotov, mostov, tunelov, podchodov, dokonca vlakov, električiek a pod.. Názory ľudí na tieto „výtvorné“ prejavy sú rôzne, niektorí ich považujú za prejavy vandalizmu, iní za prejavy umenia.

Termín graffiti pochádza z gréckeho slova *graphein*, čo znamená písať a je to plurál talianskeho slova *graffito*, znamenajúceho škrabať [1].

Hoci rôzne príklady graffiti boli nájdené na stenách jaskýň prehistorického človeka, pozostatkoch antických miest, u mezoamerických Indiánov..., súčasné používanie termínu sa spája s moderným urbánnym prostredím 20. storočia. Nástroje staroveku sa zamenili za nástroje moderné : farebné spreje, trysky a značkovače. Avšak ľudská potreba komunikovať zostáva. Samotné graffiti označuje výtvor (piece) a jeho tvorcovia sú pisatelia (writers). Moderné graffiti je stále o slovách a o písaní slov. Writeri (anglický termín prispôbený slovenskému skloňovaniu) zanechávajú svoju správu na verejných priestranstvách, stenách budov, v prostriedkoch verejnej dopravy... Writeri vytvárajú svoj vlastný vizuálny slang, podmaňujú si klasické lineárne písmená a podrobujú ich skúške odolnosti. Vytvárajú tak sami nové formy a štýly, od starých gotických, bublinových až po komplikovaný divoký štýl (wild style). K pôvodnému umeniu písmen niektorí writeri pripojili figuratívnu kresbu. U nás sa používa pomenovanie grafit'áci alebo sprejeri.

Graffiti je odrazom sociálnej situácie a životného štýlu 60.-tych rokov minulého storočia v amerických veľkomestách. Podzemné dráhy a ulice predmestí tvorili ideálne podmienky pre vznik novej expresie. Zo začiatku to boli osobné značky, „tagy“, no čoskoro sa vyvinuli do zložitejších farebných výtvorov. V 70.-tych rokoch vznikala v černošských štvrtiach New Yorku centralizovaná scéna v podzemí, objektom záujmu sa stali vagóny podzemných dráh, ktoré umožňovali writerskú komunikáciu na celomestskej základni. Táto činnosť sa veľmi rýchlo rozširovala medzi mládežou a neskôr celé toto hnutie dostalo označenie hip-hop graffiti, resp. sa stalo prejavom hip-hop kultúry 70.-tych rokov. Hnutie hip-hop zahrňovalo okrem iného rapovú hudbu, DJ, break dance a graffiti ako spôsob expresie chudobnej, mestskej mládeže. Graffiti art bolo prijaté časťou odbornej verejnosti ako

¹ Ing. Mária Búciová, PhD., Katedra technológie stavieb, Stavebná fakulta STU v Bratislave, maria.buciova@stuba.sk

umelecký prejav. Následne sa konalo niekoľko výstav, avšak toto umenie stratilo v prostrediach galérií svoj pôvodný charakter a autenticnosť. Prestalo byť atraktívne aj pre svojich tvorcov a to najmä vďaka strate ilegality a s tým spojeným dobrodružstvom, nebezpečím a adrenalínom. Od tohto momentu sa na scéne vytvárajú dva prúdy – pôvodný agresívny v pouličnej podobe a oficiálny umelecký prístup.

V Európe sa začali graffiti objavovať v 70.-tych rokoch hlavne zásluhou tlače, obchodníkov s umením a kultovým filmom. „Oldschoolové“ umenie New Yorku bolo obohatené novými prvkami a vznikla „newschool“ graffiti. Zvlášť v Západnom Nemecku sa začali graffiti tešiť veľkej obľube u tunajšej mládeže. Doménou nemeckých a najmä berlínskych prejavov sa stali, rovnako ako v USA, depá a vlakové súpravy metra a hlavne Berlínsky múr. Rozdiel medzi európskymi graffiti a tými zo Spojených štátov spočíva v tom, že nevznikli ako prejav sociálne najslabších vrstiev, ale ako módný trend len tak z „fajteriny“, dokázať svoju originalitu, individualnosť a schopnosť vyčleniť sa z davu.

Po roku 1989 sa s týmto javom stále častejšie stretávame aj u nás, množstvo pouličných nápisov a obrazov na stenách stále narastá. Postoje k tomuto novému fenoménu sú rôzne – od znechutenia cez nevšímavosť až po vyvolanie agresivity.

Grafitári majú mesto rozdelené na tzv. legal a illegal zóny. V legálnych zónach (v menej frekventovaných častiach) je kontrola polície menej ostrá. Graffiti v ilegálnych zónach v centre mesta sa cenia z pohľadu sprejerov vyššie.

Na vytváranie graffiti sa používajú hlavne fixy a spreje. Kreslí sa aj kriedou, rúžom, ceruzkou, guľčkovým perom a farbami (olejovými, nitrocelulóзовými, akrylovými a pod.) pomocou štetca alebo spreja. Nápis – kresba, zhotovené pomocou sprejov a fixov, sú vyhotovené rýchlejšie a majú väčšiu životnosť. Fixy sa hodia najmä na hladké povrchy – leštený kameň, drevo, sklo, koženku, plexisklo. Ich náplne obsahujú väčšinou organické farbivo rozpustené v organickom rozpúšťadle. Niektoré nápisy fixov sa dajú odstrániť vodou, niektoré nie. Roztok farbiva môže prenikať i do málo poréznych podkladov, čo sťažuje čistenie. Prenikanie farby do hĺbky zväčšuje aj použitie organických rozpúšťadiel pri čistení. Najčastejší prostriedok vytvárania graffiti sú spreje. Sú použiteľné na akýkoľvek, i veľmi členitý povrch. Vzďialenosťou trysky od povrchu podkladu sa dá meniť šírka línie i sýtosť farby a umožňujú rýchle pokreslenie plochy (aj pomocou šablón). Rýchle zasychajú a dajú sa kúpiť v širokom sortimente odtieňov, sýtosti, lesku a fluorescencie farieb. Farbiacou zložkou sprejov je obyčajne tuhý pigment alebo inertný nosič zafarbený vhodným farbivom. To obmedzuje preniknutie do štruktúry podkladu a uľahčuje odstránenie nápisu.

Metódy odstraňovania

Môžeme ich rozdeliť na mechanické a chemické. Medzi *mechanické* metódy patrí stieranie, odstraňovanie tlakovou vodou, abrazívne metódy a použitie lasera. Stieranie sa hodí na hladké povrchy a farby, ktoré netvorí súvislý film, napr. nápisy kriedou. Použitie prúdu vody pod tlakom sa používa na hladkých i hrubých povrchoch (glazovaná keramika, sklo, hliník, kameň) často ako druhý krok po narušení farieb organickými rozpúšťadlami. Tento spôsob je účinnejší ako stieranie, je však možné poškodenie čistého povrchu, prípadne silné zvlhčenie, ak ide o porézny materiál. Abrazívne metódy zahŕňajú čistenie pomocou častíc abrazívneho prášku neseného buď prúdom vzduchu alebo vody. U niektorých typov prístrojov spôsobuje konštrukcia trysky rotačný pohyb abraziva v prúde nosného média a navyše vibráciu tohto média. Namáhanie povrchu je menšie a týmto spôsobom sa dá aj leštiť. Dá sa využiť na všetkých podkladoch fasád. Laser využíva rozdielne vlastnosti náteru a podkladu. Dajú sa ním odstraňovať kresby farbami, nanášané sprejom alebo štetcom. Táto metóda je veľmi šetrná, ale pomalá a finančne nákladná. *Chemické* metódy odstraňovania graffiti sú

založené na rozrušení farby. Najčastejšie ide o organické rozpúšťadlá alebo ich zmesi, ktoré zmäkčujú farbu. Následne sa odstraňujú mechanicky horúcou alebo tlakovou vodou.

Metódy ochrany

Účinnou ochranou pred graffiti sú *antigrffiti nátery*, ktoré zabraňujú prenikaniu farieb do podkladu, prípadne znižujú príľnavosť farby, čím uľahčujú odstránenie kresby. Zároveň však znižujú priepustnosť vodných pár a plynov, takže sa nehodia na ošetrovanie budov. Antigrffiti náter tvorí neviditeľný priehľadný film, z ktorého sa grafity dajú opakovane odstraňovať pri veľmi nízkych nákladoch. Nedochádza pritom k porušeniu čisteného povrchu ani k porušeniu samotného ochranného náteru. Antigrffiti nátery tvoria vosky, akrylátové a silikónové polyméry či kopolyméry, polyuretánové alebo epoxidové nátery, fluorované polyméry, či prírodné polysacharidy alebo celulóza. Každý z použitých materiálov má svoje výhody a nevýhody. Napr. vosk je lacný, umožňuje dýchanie stavby, ale po roku dostane zákal. Pri odstraňovaní antigrffiti náteru sa strháva celá vosková vrstva, potom sa musí nanieť nová. Polyuretány sú nevýhodné z hľadiska nízkej priepustnosti difúzných pár, ale vydržia najdlhšie, sú najodolnejšie a odstraňovanie graffiti z nich je najlacnejšie. Ochranné nátery na báze polysacharidov upchávajú póry na fasáde, takže farba neprenikne dovnútra, ale celý náter sa musí odstrániť horúcou vodou. Ďalší spôsob ochrany je použitie *fólií*, ktorých základom je obvykle polyester. Vyrábajú sa vo viacerých verziách, líšiacich sa použitou lepiacou vrstvou. Polyester má uzavretú štruktúru, do ktorej horšie prenikajú farby, ale nehodí sa na zložitejšie povrchy. Nedávno bola vyvinutá špeciálna klasická dekoračná fólia so zabudovanou ochranou pred graffiti, ktorá sa dá použiť ako náhrada laku.

Pre zabezpečenie ochrany budov proti graffiti je potrebné:

- odstránenie starých graffiti a iných nečistôt pomocou špeciálnych chemických produktov, ktoré graffiti odstránia bez porušenia čisteného povrchu,
- dočistenie povrchu, prípadne premaľovanie farebnej omietky v odtieni zhodnom s podkladom,
- aplikácia antigrffiti náteru,
- následný servis v podobe odstraňovania nových graffiti z už ochráneného povrchu.

Záver - prevencia a legislatíva

Azda najdôležitejšia ochrana pred graffiti je *prevencia – výchova*. Aj tá má však svoje úskalí. Odborníci konštatujú, že osvetu je potrebné vykonávať na vysokej profesionálnej úrovni, inak môže byť kontraproduktívna. To isté platí i o druhej stránke výchovy – represii.

Počnúc 1. májom 2005 nadobudla účinnosť schválená novela Trestného zákona poslankyne Kataríny Tóthovej, ktorým sa dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov. Táto novela zavádza novú skutkovú podstatu trestného činu a sleduje zámer zvýšiť ochranu vecí pred ich poškodením a znehodnotením postriekaním, pomalovaním alebo popísaním farbou alebo inou látkou. Novela je motivovaná tým, že doterajšia právna úprava neumožňovala postihovanie uvedených činov adekvátne ich spoločenskej nebezpečnosti a výške spoločenských škôd, a tým nedostatočne odradzovala potenciálnych páchatel'ov pred páchaním skutkov. Páchatel'ovi hrozí odňatie slobody až na jeden rok alebo peňažný trest, pri značnej alebo opakovane spôsobenej škode odňatie slobody na šesť mesiacov až tri roky alebo peňažná pokuta.

Použitá literatúra

[1] Tomečková, J.: Graffiti ako spôsob (ne)kultúrneho vyžitia, Zborník SAV Bratislava, 1999

[2] Kuncová, M.: Antigrffiti aneb Pryč s nápisem, Sign 2001, č.4

AXIOM real Slovensko. In: www.ars.sk

ODSTRAŇOVÁNÍ graffiti. In: www.kaluma.cz.

ANTIGRAFFITI. In: www.degussa.cz.

Návrh poslankyne NRSR Kataríny Tóthovej na vydanie zákona, ktorým sa dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (november 2004)